

Auswahl der hebräischen Interviewauszüge für die Audioguidestationen

(die Nummern vor den Namen geben die Anwahlnummern auf den Audioguides wieder)

3 Biografien, 4 Interview-Ausschnitte

Biografische Angaben

81 1 Elimelech Galili

82 1 Boris Goldberg

83 1 David Toker

Station 4: Jourhaus / ג'ורהאוס

81 4 Galili

82 4 Toker

Station 104: Barackenausstellung / תערוכה בצריפים

81 104 Goldberg

82 104 Toker

Biografische Angaben

81 1 Elimelech Galili

ליילי נולד ב-29 ביולי 1923 בדויסבורג תחת השם מקס זְכֶמְסְקָה. מאוחר יותר גר בפרנקפורט, שם למד גם בבי"ס. אלימלך ומשפחתו סבלו רדיפות מהשלטון הנאצי בשל מוצאם היהודי. כשמלאו לו 16 שנים הוא נאסר על-ידי הגסטפו, שם עבר התעללויות. ב-2 בספטמבר 1939 הוא הובא למחנה-ריכוז זכסנהאוזן. חווית המאסר שם כנער צעיר השאירה חותמה על מאסריו הבאים. ב-1942 הוא נשלח לאושוויץ יחד עם כל האסירים היהודים של זכסנהאוזן. לאחר-מכן נשלח למחנות הפולנים בוורשה ובקוטנוב. בקיץ 1943 הוא הגיע למחנה-ריכוז דכאו. משם, מאוחר יותר, למחנה-חוץ מולדורף ומשם נשלח, זמן קצר לפני סיום המלחמה, למצעד-מוות ושוחרר על-ידי היחידות האמריקאיות. לאחר המלחמה אלימלך גילי היגר לישראל.

81 1 Elimelech Galili

Elimelech Galili wurde am 29. Juli 1923 in Duisburg geboren. Damals trug er den Namen Max Secemska. Danach lebte er in Frankfurt, wo er auch zur Schule ging. Er und seine Familie erlitten wegen ihrer jüdischen Herkunft Verfolgung durch das nationalsozialistische Regime. Gerade einmal 16 Jahre alt, wurde er von der Gestapo verhaftet und misshandelt. Am 2. September 1939 wurde er in das Konzentrationslager Sachsenhausen eingeliefert. Die brutalen Hafterlebnisse dort waren für den Jugendlichen einschneidend, auch für seine noch folgende Odyssee durch das Konzentrationslagersystem. Im Herbst 1942 wurde er mit allen in Sachsenhausen inhaftierten jüdischen Gefangenen nach Auschwitz deportiert. Seine weiteren Stationen waren die polnischen Lager in Warschau und in Kutnov. Im Sommer 1943 kam er in das Konzentrationslager Dachau. Und von dort, später, in das Außenlager Mühldorf. Von dort kam er kurz vor Kriegsende auf einen

Evakuierungsmarsch und wurde von den amerikanischen Truppen befreit. Nach dem Krieg emigrierte Elimelech Galili nach Israel. Sie hören einen Ausschnitt aus dem Interview mit Elimelech Galili am Jourhaus.

82 1 Boris Goldberg

בוריס גולדברג נולד ב-5 בינואר, 1910, כבן של משפחה יהודית במינסק, עיר הבירה של רוסיה הלבנה. מאוחר יותר עבר עם משפחתו לליטא. בוריס למד בקאונס, התחתן שם ועבד כמהנדס בניין. לאחר השתלטות הצבא הגרמני על ליטא עברו הוא ומשפחתו, כמו שאר הקהילה היהודית, אל גטו קאונס, משם הגיע ב-1 לאוגוסט 1944 למחנה-ריכוז דכאו. כעבור שהייה קצרה שם הועבר למחנה-חוץ לַנְדֶסְבֶּרְג/קאופרינג. שפר מזלו של בוריס גולדברג להינצל בקאופרינג, מכיוון שעבד שם כעובד-ניקיון ולא נשלח לעבודה במכרה. הוא שוחרר על-ידי הגדודים האמריקאים. מאוחר יותר היגר לישראל.

82 1 Boris Goldberg

Boris Goldberg wurde am 5. Januar 1910 als Sohn einer jüdischen Familie in Minsk, der Hauptstadt von Weissrussland, geboren. Später ging er mit seiner Familie nach Litauen. Er studierte in Kaunas, heiratete dort und arbeitete als Bauingenieur. Nach der Besetzung von Litauen durch die deutsche Wehrmacht wurden er und seine Familie wie die gesamte jüdische Bevölkerung gezwungen, in das Ghetto in Kaunas überzusiedeln. Von dort kam er am 1. August 1944 in das Konzentrationslager Dachau, und nach einem kurzen Aufenthalt, anschließend weiter in das Außenlager Landsberg/Kaufering. Boris Goldberg gelang es, in Kaufering zu überleben, da er dort zum Putzdienst und nicht zum mörderischen Abreiteseinsatz im Untertagebau abkommandiert wurde. Er wurde von den amerikanischen Truppen befreit. Später emigrierte er nach Israel.

Sie hören einen Ausschnitt aus dem Interview mit Boris Goldberg in der Barackenausstellung.

83 1 David Toker

דוד טוקר נולד בשנת 1929 בליטא. הוא היה עדיין ילד כאשר הצבא הגרמני כבש את ליטא בשנת 1941 ונאלץ לראות במו עיניו איך לפני כולם דווקא השכנים הליטאים לקחו חלק בפרוגרומים כנגד היהודים. דוד טוקר עבר יחד עם הוריו, אחיו ואחיותיו אל גטו קאונס. מאוחר יותר נשלחה המשפחה לטרנספורט ולכן פוצלה. אמו ואחיותיו הגיעו למחנה-ריכוז שטוטהוף. דוד טוקר נשלח למחנה-ריכוז דכאו בשנת 1944 יחד עם אביו ולאחר זמן קצר למחנה-חוץ לַנְדֶסְבֶּרְג/קאופרינג. מספר ימים לפני סוף המלחמה הם נשלחו למצעד-המוות ובמהלכו שוחררו, אך התנאים הברבריים לקחו כוחות עילאיים מהאב ודוד טוקר נאלץ לראות איך זמן קצר לאחר השחרור אביו התמוטט. אמו ואחותו ניצלו. עוד באותה שנה היגר דוד טוקר לישראל.

83 1 David Toker

David Toker ist Jahrgang 1929 und stammt aus Litauen. Er war noch ein Kind, als die deutsche Wehrmacht im Jahr 1941 Litauen besetzte. Damals musste er mit ansehen, dass es vor allem Litauer, die ehemaligen Nachbarn, waren, die sich an den Pogromen gegen die jüdische Bevölkerung beteiligten. David Toker kam gemeinsam mit seinen Eltern und Geschwistern in das Ghetto in Kaunas. Später wurde die Familie auf Transport geschickt und getrennt. Seine Mutter und Schwestern kamen in das KZ Stutthof. David Toker wurde mit seinem Vater im Juli 1944 in das Konzentrationslager Dachau eingeliefert und kurze Zeit später von dort in das Außenlager Landsberg/Kaufering. Sie wurden noch wenige Tage vor Kriegsende auf den Evakuierungsmarsch geschickt und dort befreit. Doch die barbarischen Strapazen hatten dem Vater sämtliche Kräfte geraubt. David Toker musste miterleben, wie er kurz nach der Befreiung tot zusammen brach. Seine Mutter und Schwester überlebten. Noch im selben Jahr emigrierte David Toker nach Israel.

Sie hören Ausschnitte aus dem Interview mit David Toker am Jourhaus und in der Barackenausstellung

4 Jourhaus / ג'ורהאוס

81 4 Galili

דוד טוקר מתאר את חוויותיו בטרנספורט האסירים מוורשה לדכאו. הוא הגיע ב-6 לאוגוסט 1944 למחנה-ריכוז דכאו. זמן קצר לאחר-מכן הוא נשלח שוב דרך שער-הכניסה. הוא הגיע עם אסירים נוספים בטרנספורט למחנה-חוץ מולדורף/מיטלגארץ.

הגיעה רכבת, הכניסו 130 איש בקרון והגענו לטרנספורט. אנשים שתו שתן, אחד דרך על השני. בפינה אחת היה פח, יכולת לעשות... 130 איש ברכבת, בקרון כזה... בקושי יש מקום לכמה, לעשרים פרות? סגרו לנו את הדלתות. הכל היה סגור, לא יכולת לעשות שום דבר. עשו לפעמים... עמדו, בא הצלב-האדום, נתן קצת מים, הוציאו את המתים, הוציאו את המתים ושמו אותם ולא האסירים לא ראו! אנשים נפלו כמו זבובים אחד על SS-במקום אחר. ככה הגענו לדכאו. פתחו את השערים - מראה כזה לא היה השני, הוציאו החוצה. לוקחים אלו שנשארים בחיים ואלו שעוד בחצי חיים. נתנו, לא הרגו, כבר לא הרגו, לא - טיפלו בנו. מה מתברר אחר-כך? זה היה כמו סאטליט: דכאו היה המרכז ומסביב היו עשרות מחנות: היה קאופרינג, היה מולדורף, היה וואלדלאגר, היה... מדכאו - אחרי שישבנו, קיבלנו אוכל, קיבלנו ניקיון, קיבלנו בגדים נקיים, התרחצנו, התגלחנו, התארגנו - שלחו אותנו לטרנספורט בחזרה. חלק הלך למולדורף, חלק הלך לוואלדלאגר, הלכו לכל מיני מחנות מסביב לסאטליטים.

81 4 Galili

Elimelech Galili schildert seine Erlebnisse auf dem Häftlingstransport von Warschau nach Dachau. Er wurde am 6. August 1944 ins Konzentrationslager Dachau eingeliefert. Nur kurze Zeit später wurde er wieder durch das Eingangstor aus dem Lager getrieben. Er kam mit anderen Häftlingen auf Transport in das Außenlager Mühldorf/Mittelgars.

„Ein Zug kam an und blieb vor uns stehen. Sie haben 130 Männer in einen Waggon reingepresst. So sind wir auf den Transport gekommen. In den Waggons waren die Gefangenen gezwungen, Urin zu trinken. Die Menschen hatten kaum Platz und sind aufeinander getreten. Eine Ecke wurde für den Müll eingerichtet. 130 Männer waren in dem Zug, in den einen Waggon gepfercht, in den vielleicht 20 Kühe reingepasst hätten. Die Türen waren verriegelt, man konnte nicht hinaus. Von Zeit zu Zeit hielt der Zug an, das Rote Kreuz kam und hat die Leichname herausgenommen. So sind wir endlich in Dachau angekommen. Sie haben die Türen geöffnet. Man hat zuerst gar nichts gesehen. Die Gefangenen sind wie Fliegen aus dem Waggon gefallen. Die SS nahm die Menschen (aus dem Zug) heraus, die noch am Leben waren und auch die, nur noch halb am Leben waren. Sie haben uns nicht mehr getötet. Aber wir waren sehr besorgt. Was wird mit uns passieren? Das Lager Dachau war ein Zentrum mit lauter Satelliten. Rund herum waren unzählige Lager, darunter Kaufering, Mühldorf und das Waldlager. In Dachau selbst wurden wir versorgt. Wir bekamen zu Essen, wir wurden gesäubert und bekamen saubere Kleider. Wir haben geduscht und uns rasiert. Dann haben sie uns wieder auf einen Transport geschickt. Ein Teil von uns kam nach Kaufering, ein Teil von uns nach Mühldorf, ein Teil von uns ins Waldlager. Alle Häftlinge kamen in die verschiedenen Satellitenlager von Dachau.“

82 4 Toker

דוד טוקר הגיע עם טרנספורט של אסירים מליטא דרך מחנה-ריכוז שטוטהוף לדכאו. הוא מספר על תנאי הטרנספורט הברבריים בקרון ועל הגעתו במחנה-ריכוז דכאו.

עמדו רכבות משא של בהמות. חלון קטן, אולי חצי מטר על חצי מטר ומגודר עם גדר-תיל. עמדה שורה של קילומטרים, כי היו הרבה אנשים, הרבה יהודים. אנחנו הגענו לשמה ברגל עייפים, פתחו את הדלתות, מנעולים בחוץ, פתחו אותם, שמו דרגה כזו וגירשו אותנו בתוך ה... דחפו אותם בתוך הקרונות. השתדלו כל משפחה שמרה על להיות ביחד. והגרמנים, הם עמדו מעל הגג, הם עמדו מהצדדים עם כלבים, עם זה... ושמרו עלינו. אמר' אתם נוסעים, אתם עוזבים וזה הכל. אבל אנשים היו כבר שידעו שזה לגרמניה וחשדו מה שהולכים לעשות. אנשים עמדו, אנשים ישבו, נדחפו לקצת אויר לקבל מהחלון הקטן הזה, נדחפו ליד החריצים של העצים של הקירות של הרכבת. שמה הצרכים, כל אחד עשה במה שיש: בסיר, בזה, בנוכחות כולם. לא היה מים, לא היה שום דבר, נתנו צידה בדרך וככה ישבו ילדים... בנוכחות ילדים, זקנים, נשים, גברים... וכל הנסיעה הזו היתה... וזה התחיל להתנדנד הרכבת הנה והנה בצורה כזו, שפשוט הרגשה שהנשמה יוצאת. פתאום ראינו שהדלת נפתחת, הדלתות נפתחות והתחילו להרביץ והכניסו אותנו למחנה דכאו לאגר-רנץ'. והתחילו להרביץ לנו שאנחנו גרוץ. קיבלו SS-מהר לרוץ אל השורות. קיבלו אותנו ה. איתנו הקאפו.

82 4 Toker

David Toker kam mit einem Häftlingstransport von Litauern über das Konzentrationslager Stutthof nach Dachau. Er erzählt von den barbarischen Transportbedingungen in den Waggons und seiner Ankunft im KZ-Dachau.

„Zuerst mussten wir bis zu den Waggons laufen. Es waren Güterzüge, in denen sonst Tiere transportiert wurden. In einem Waggon gab es nur ein kleines Fenster, das vielleicht einen halben Meter mal einen halben Meter groß war. Es war eingezäunt mit Stacheldraht. Vor den Waggons standen wir in einer kilometerlangen Schlange, denn es waren so viele Leute, die auf Transport mussten, lauter Juden. Als wir am Waggon ankamen, waren wir sehr müde. Sie öffneten zuerst die Schlösser an den Türen und legten ein Brett zum Eingang des Waggons, über das sie uns dann in den Waggon trieben und schoben. Jede Familie versuchte zusammen zu bleiben. Die Deutschen standen auf dem Dach und an den Seiten mit ihren Hunden und bewachten uns. Sie schriegen, ‚Ihr fahrt, ihr geht‘ und das war's. Aber es waren Leute unter uns, die schon wussten, dass es nach Deutschland gehen wird. So hatten wir zumindest eine Vermutung, was sie mit uns machen würden. Die Menschen sind im Waggon dicht gedrängt gestanden und gesessen, sie haben sich aneinandergedrängt und weg geschoben, um Luft von diesem kleinen Fenster zu bekommen. Sie haben sich neben die Holzspalten der Wände geschoben, um einen Luftzug zu erhaschen. Und der viele Kot. Jeder musste nehmen, was er dafür hatte, in einen Topf, was es gab, und das vor den Augen der anderen, vor Kindern, älteren Menschen, Frauen und Männer. Während der Fahrt hat der Waggon ständig geschaukelt, von einer Seite auf die andere. Man hatte auch das Gefühl, dass einem dabei die ‚Seele raus geht‘. Plötzlich sahen wir, dass die Tür geöffnet wurde. Sie begannen uns wieder zu schlagen, damit wir in Reihen schnell heraussprangen. Die SS trieb uns hinein in das Dachauer Lager. Sie schlugen uns, damit wir schneller liefen. Dann wurden wir den Kapos übergeben.“

104 Barackenausstellung / תערוכה בצריפים

81 104 Goldberg

בוריס גולדברג מתאר את תנאי-המחיה בשנה האחרונה למלחמה במחנה-חוץ לַנְדֶסֶבֶרְג/קאופבּוֹרְן. האסירים שוכנו "שם בביתני-אדמה והוכרחו לעבוד בעבודה פיסית קשה בשביל חברת "מול

היו מחנות-חוץ של דכאו, מחנות עבודה. ושם לא... בזמן ההוא כבר לא היו שום... לא הרגו, לא זה, אבל שם היו החיים כאלו שהיה ברור שאם אנחנו נישאר שם יותר אז איש לא יצא בחיים, מפני שאוכל היה מעט מאוד, היה רעב, והיו לוקחים לעבודה, עבודה קשה, צריך ללכת קילומטרים ושם לעבוד. שם הם בנו איזה מתקנים צבאיים והם צריכים היו כח עבודה. וגרנו בכאלו

בראקים תת-קרקעיים, חלק מתחת לקרקע, חלק מעל ולא היו בגדים והיה חורף ונתנו לנו בגדים תחתונים מנייר. את יודעת נייר? נייר של שקי סמנט. הם תפרו כאלו מכנסונים, תחתונים וגם חולצות ובוה אנחנו שם התלבשנו. והיו לוקחים לעבודה ומי שהחזיק מעמד החזיק, אבל אנשים רבים שם מתו מרעב ומכל התלאות האלו.

81 104 Goldberg

Boris Goldberg schildert die Lebensumstände im letzten Kriegsjahr in einem der Außenlager in Landsberg/Kaufering Die Häftlinge waren dort in Erdhöhlen gepfercht und mussten bei der Firma Moll Schwerstarbeit leisten:

„Wir waren in einem der Außenlager vom KZ Dachau. Das waren Arbeitslager. In dieser Zeit töteten sie uns nicht. Aber bei dem Leben, das wir dort hatten, wussten wir, dass, wenn wir länger dort bleiben müssen, das niemand überleben könnte. Denn wir bekamen dort nur sehr wenig zum Essen. Wir hatten Hunger und wir wurden zu einer Arbeit gebracht, die sehr schwer war. Wir mussten kilometerweit dorthin laufen und dort schwer arbeiten. Sie errichteten dort eine militärische Anlage und brauchten uns als Arbeitskräfte. Wir waren in Baracken, die zum Teil unter der Erde lagen, untergebracht. Einige waren unter der Erde und einige oben. Es gab keine ausreichende Kleidung und es war Winter. Wir bekamen von ihnen nur Unterwäsche aus einem Stoff nicht nur so dünn wie Papier. Es war das Papier der Zementtüten. Aus diesem Papier nähten sie für uns die Unterwäsche, die Hosen und Hemden. Einige von konnten das alles auch durchhalten, vor allem auch die Arbeit unter solchen Bedingungen. Aber viele sind dort aus Hunger und wegen dieser harten Bedingungen gestorben.“

82 104 Toker

דוד טוקר נזכר בתנאי-המחיה הבלתי-אנושיים במחנה-חויץ לַנְדֶסְפֶּרְג/קאופֶּרִינג בחודשים האחרונים לפני השחרור.

במחנה היו נותנים מי תפוחי-אדמה. זה פשוט מאוד היו לוקחים כף ונותנים את זה בשביל כל היום. ונתנו לך פרוסות לחם - מאה גרם או לא זוכר בדיוק מלחם. ואנחנו היינו גם ניזונים מזה שהיינו מקבלים מתוך בית-המלאכה קצת. אנשים התחילו ליפול מהרגליים, נעשו מוזלְמָנים, זאת-אומרת אנשים מבוגרים בגיל חמישים שישים שקלו עשרים קילו, חמש-עשרה קילו, הם פשוט נפלו וכל יום ראשון היה מְפָקֵד והיו מוציאים את האנשים שהם לא היו מתאימים לעבודה. כל אחד היה שואל את השני, כי לא היה ראי, היה שואל: "איך אני נראה?", אז היה אומר: "אתה נראה עוד כמו בשבוע שעבר" לתת לו תקווה.

82 104 Toker

David Toker erinnert sich an die unmenschlichen Lebensbedingungen in einem der Außenlager in Landsberg/Kaufering in den letzten Monaten vor der Befreiung.

„Im Lager gaben sie uns nur Wasserkartoffeln zu Essen. Sie gaben jedem von uns nur einen Schöpflöffel voll, der musste den ganzen Tag über reichen. Wir bekamen auch Brotscheiben, für jeden 100g oder etwas mehr. Genau kann ich mich nicht mehr erinnern. Mein Vater und ich haben aber noch etwas in der Werkstatt bekommen, in der wir gearbeitet haben. Viele der Gefangenen sind vor Hunger einfach umgefallen. Man nannte sie Muselmänner. Es waren ältere Männer, meist zwischen 50 und 60 Jahren, die nur noch zwanzig oder 15 Kilogramm wogen. Sie sind einfach umgefallen. Jeden Sonntag gab es einen Appell, bei dem die Häftlinge, die nicht mehr arbeiten konnten, selektiert wurden. Jeder hatte Angst und den anderen gefragt, weil man sich nicht im Spiegel ansehen konnte: ‚Wie sehe ich aus?‘ Und der andere sagte dann: ‚Du siehst aus wie in der letzten Woche‘, um ihm Hoffnung zu machen.“